

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Кафедра східної і слов'янської філології

Курсова робота

з арабської філології на тему:

МАСДАР У СИСТЕМІ АРАБСЬКОГО ДІЄСЛОВА

Студентки II курсу, групи Ар17-21

факультету східної і слов'янської філології

денної форми здобуття освіти

Освітньої програми:

Арабська мова і література та переклад, друга

східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови та

літератури (переклад включно), перша-

арабська

Ковбаснюк Надії Михайлівни

Науковий керівник:

Національна шкала

Кількість балів

Оцінка ЄКТС

Київ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАСДАРА В АРАБСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	5
1.1 Історія вивчення масдара в арабській лінгвістиці.	5
1.2 Визначення поняття «масдар» та його характеристики.	7
1.3 Значення та функціонування масдара в арабській мові.	10
1.4 Морфологічні та синтаксичні особливості масдара.	12
Висновки до 1 розділу.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРЕННЯ ВІДДІЄСЛІВНОГО ІМЕНІ	16
2.1 Породи дієслова та особливості творення масдара від них.	16
2.2 Труднощі утворення масдарів від неправильних дієслів II-X порід.	27
2.3 Абсолютний масдар та його властивості.	30
Висновки до 2 розділу.....	30
ВИСНОВКИ.....	32
АНОТАЦІЯ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35

ВСТУП

Дієслівна система займає особливе місце в граматиці арабської мови та є її найскладнішим елементом. Від дієслова утворюється більшість іменників, прикметників, числівників, прислівників і навіть деякі прийменники. А також від нього можуть бути утворені іменні форми такі, як: масдар, активні та пасивні дієприкметники.

Питання масдара досить суперечливе та викликає багато непорозумінь. Навіть між школами Басри і Куфи постійно велася гостра полеміка з питань граматики арабської мови та функціонування масдара, оскільки він має своєрідну двоїсту природу: з одного боку, масдар є іменем і відповідає всім його ознакам, виконуючи його синтаксичні функції (виступає підметом, додатком, іменним присудком, тощо); з іншого боку, зберігаючи значення дієслова, масдар, будучи неособовою і позачасовою формою, може виконувати функції інфінітива, якого в арабській мові не існує. На сьогоднішній день тема масдара недостатньо досліджена і потребує детальнішого вивчення і розповсюдження на теренах України.

Вже в початковий період зародження та становлення арабської граматичної традиції дієслівна система привертала особливу увагу багатьох відомих граматистів. Серед них Ібн Кутїя, Халіль Ібн Ахмед, арабський граматист аз-Зінджані (XII ст.), Сибавейхи, аль-Ферра, аль-Фаріс, Ібн Малік, Ібн Сіда, Ібн Мансур, Ібн Джіні, Мустафа Галаїні, Ібрагім Аніс, Абу Хака, Аббас Хасан, Карл Броккельман (німецький арабіст) та Ігнац Гольдцієр (австрійський арабіст) та багато інших. Що стосується українських вчених, то одними з найвідоміших дослідників арабської дієслівної системи є Рижих В.І. та Хамрай О.О.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю дослідження та детального вивчення теми «масдар», а також аналізу системи неправильних дієслів та віддієслівних імен, які утворені від них, адже в контексті сьогодення постає проблема утворення масдарів та їх застосування в реченні.

Мета дослідження: дослідити дієслівні категорії, які властиві масдару; проаналізувати функціонування масдарів у дієслівній системі арабської мови та розглянути приклади масдарів, утворених від всіх порід дієслів;

Мета нашого дослідження передбачає виконання таких **завдань:**

- розглянути загальну характеристику віддієслівних імен;
- класифікувати масдари за породами дієслова;
- виявити відмінність між творенням масдарів від правильних дієслів та від II-X порід неправильних дієслів;
- визначити особливості «абсолютного масдара» в арабській граматиці;

Предмет дослідження: Масдар у системі арабського дієслова.

Об'єкт дослідження: значення та функціонування масдара, його характеристика; особливості утворення масдарів від неправильних дієслів арабської мови.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань були використані загальнонаукові теоретичні методи, а саме: метод дослідження та аналізу в 1 Розділі та описовий і структурний метод у 2 Розділі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що уточнено розуміння поняття масдара в системі арабського дієслова, і в результаті чітко обґрунтовано його характеристики та функціонування.

Практичне значення курсової роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в навчальному процесі під час теоретичного та практичного розбору теми «Масдар».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАСДАРА В АРАБСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1.1 Історія вивчення масдара в арабській лінгвістиці.

Одну з перших спроб скласти арабську граматику, за переказами, зробив Абу аль-Асвад ад-Дуалі, сучасник халіфа Алі. Він виділив три частини мови: ім'я, дієслово і частки, ввів знаки для коротких голосних, торкнувся питань словозміни тощо.

Найголовнішими серед мовознавчих шкіл, що виникли на території нинішнього Іраку після її завоювання арабами, були: Басрійська, найстаріша з усіх, Куфійська і Багдадська. Між школами Басри і Куфи постійно велася гостра полеміка з питань граматики арабської мови. Басрійці, в якості вихідної одиниці для словотворення і формотворення, обрали одиницею дії - *масдар*, а куфійці - дієслівну форму минулого часу. Куфійці стверджували, що масдар походить від дієслова (ضرب-ضرباً). Натомість, басрійці вважали, що дієслово походить від масдара. За докази басрійці брали такі факти:

- 1) масдар не вказує на точний час, порівняно з дієсловом; проаналізувавши масдар, вони зрозуміли, що він є незмінним для всіх граматичних часів.
- 2) масдар є іменником, а іменник, у свою чергу, є самодостатнім і незалежним від дієслова;
- 3) масдар є «місцем походження»; тож коли його називають джерелом, це означає, що дієслово походить від нього.

Арабські вчені зазвичай ділили граматику на синтаксис, морфологію і фонетику і приділяли значну увагу питанням словотворення, а в зв'язку з ним етимології, завдяки якій в 11 ст.. високого рівня досягла теорія кореня. Синтаксис і морфологія є найбільш оригінальними частинами арабської граматики, які не мають джерел ні в грецьких, ні в індійських працях і орієнтовані на специфіку саме арабської мови. У морфології розглядалися частини мови і особливості їх формотворення, необумовлені синтаксично. Сюди ставилися такі питання, як частини мови (іменник, дієслово і частки

до 27 видів), структура кореня, імена та їх багатоаспектна класифікація за різними підставами (імена явні - іменники, прикметники, імена приховані - особисті займенники, імена загальні - вказівні та відносні займенники і т. д.), дієслова (з детальною класифікацією їх форм і значень), двовідмінкові і тривідмінкові імена, тут же дискутувалося питання про масдар.

Вивченням арабської дієслівної системи займалися не тільки арабські граматисти, а й європейські також. Серед них: Карл Броккельман (німецький арабіст) та Ігнац Гольдцієр (австрійський арабіст). Що стосується українських вчених, то дослідниками арабської дієслівної системи є Рижих В.І., та Хамрай О.О. Великий внесок у дослідження даного питання зробили відомі арабісти Юшманов Н.В та Гранде Б.М.

У граматиці арабської мови вагоме місце займає дієслово. Більшість іменників, прикметників, числівників, прислівників і навіть деякі прийменники є віддієслівного походження. Умовно за вихідну (словникову) форму прийнято вважати форму дієслова минулого часу 3 особи однини чоловічого роду, оскільки вона найпростіша. Від нього можуть бути утворені особисті форми дієслова та іменні такі, як масдар, активні та пасивні дієприкметники.

Основою дієслова є корінь. Корінь - це не слово, а теоретична основа дієслова. Засновники арабської граматичної системи розробили логічну схему, в якій всі слова зводяться до певного кореня, а морфологічні особливості тих слів, які за своєю структурою відрізняються від цієї норми, отримали послідовне тлумачення у вигляді ряду правил. Однак, у даній системі відсутній історичний погляд на розвиток слів, форм і коренів. Арабські граматисти свої побудови базували, по-перше, на матеріалах усної бедуїнської поезії, а по-друге, мові Корану, і лише в сумнівних випадках шукали вирішення питання у розмовній мові бедуїнів. В якості кореня, граматисти виділяли форму 3-ї особи однини вихідної дієслівної основи (I порода). Ця форма вважалася джерелом всіх слів, навіть у тих випадках, коли дієслово походить від імені.

В арабській мові всі слова утворені на основі кореня або відповідно до певних моделей. Наприклад: дієслово عَلِمَ - знати (1 порода), дієприкметник пасивного стану معلوم

- той кого знають, та масдар علم- знання. Всі наведені слова є похідними від одного й того самого кореня, тобто م ل ع .

1.2 Визначення поняття «масдар» та його характеристики.

Віддієслівне ім'я в арабській мові передає абстрактну назву самої дії чи стану без якихось вказівок на особу, час, умову та інші характеристики дієслова. Воно входить у систему дієслова і розглядається разом з ним як категорія, що утворюється від всіх дієслів чи дієслівних основ.

Арабські граматисти називають віддієслівне ім'я «масдар», оскільки вони вважають, що ця категорія є семантичним джерелом всіх дієслівних форм. Масдари подаються в словниках при кожному дієслові I породи.

Масдар - це віддієслівне ім'я, яке позначає дію та може виконувати роль дієслова в реченні. Зберігає значення дієслова, та разом із цим масдар також зберігає керування відповідного дієслова, тобто має категорію перехідності-неперехідності, керує або дієслівним прийменником, або прямим додатком. Слово «масдар» походить від арабського صدر -виходити, походити. (مصادر تافعال الثلاثة في اللغة العربية. الطبعة الأولى. أمانة 1997). (صالح الزعبي. م).

Інтегральні характеристики масдара:

- 1) позначення дії, прикл.: أَكَلٌ «їсти»- أَكَلٌ букв. «поїдання», وَصَلَ «прибувати»- وَصُولٌ «прибуття», جَلَسَ «сидіти»- جُلُوسٌ «сидіння»;
- 2) позначення стану, прикл.: مَرَضَ «хворіти» - مَرَضٌ «захворювання», букв. «перебувати в стані захворювання», كَيْبَ «страждати»- كَابَةٌ «страждання», فَرَحَ «радіти»- فَرَحٌ «радість»;
- 3) категорія перехідності/неперехідності, прикл.: قرأ الأب الكتاب «Батько прочитав книгу» (дієслово قرأ перехідне, оскільки його об'єктом є الكتاب «книга» і це слово стоїть у знахідному відмінку)- قراءة الأب الكتاب «Читання книги батьком/ читання батьком книги» (масдар قراءة «читання» перехідний, так як масдар الكتاب стоїть у знахідному відмінку); مرضَ الصديق «Друг захворів»- مرضَ الصديق «захворювання друга» (дієслово مرضَ

неперехідне, так як не мають при собі доповнення (додатка), таким чином масдар утворений від цього дієслова в даному реченні теж буде неперехідним);

4) віддієслівне ім'я в арабській мові поєднується з прислівником, що інтенсифікує або послаблює дію чи стан, прикл.: لا يعرف القراءة بسرعة «Він не вмів читати швидко», يريد الكتابة ببطء «Він хоче писати повільніше», الرجوع إلى البيت «повернення додому»;

5) відсутність особових закінчень, що відрізняє масдар від дієслівних форм, прикл.: أَكْتُبُ «Я пишу», تَكْتُبُ «Ти пишеш», نَكْتُبُ «Ми пишемо»- كتابتي букв. «Моє писання», كتابتك «Твоє писання», كتابتنا «Наше писання».

У плані іменних параметрів масдара найбільш загальними є:

1) властивість категорії відмінка, прикл.: أَكَلُ ['aklun]- поїдання (н.в.), أَكَلِ ['aklin] (р.в.), أَكَلان] (зн.в.);

2) властивість переходити в розряд іменника, повністю втрачаючи дієслівні ознаки, прикл.: تم إعلان الحرب في الساعة الرابعة صباحاً - Оголошення війни було зроблено о 4 годині ранку/ Оголошення війни відбулося о 4 годині ранку.

Часто масдар ще більше субстантивується і конкретизується, віддаляючись від інфінітивного значення, й отримуючи значення віддієслівного імені. Наприклад, масдар "عِرْفَانٌ", який утворений від дієслова "عَرَفَ", означає не тільки «процес дізнавання» чи «факт володіння знаннями», а й більш конкретне, напр.: «знання», «пізнання» чи «вдячність». У деяких випадках масдар втрачає свою абстрактність і позначає конкретні предмети. Слова قَتْلٌ «вбивство», جَرْحٌ «поранення», سَبْيٌ «полон» у реченні «كان قَتْلٌ وسَبْيٌ» означують «були вбиті, ранені, та полонені». У такому разі, семантика цих форм стикається з використанням абстрактних імен в якості множини. (Гранде, 2001, ст.253)

У словниках масдари дієслів простої основи (1 порода) даються при дієслові, безпосередньо, за формами перфекта і імперфекта. Крім того, є багато інших простих іменних основ з абстрактним поняттям, які близькі до масдарів, але знаходяться на крок далі від значення інфінітива, наприклад: صَلْحٌ «мир», شَرْقٌ «схід» і ін. Дані слова подаються в словниках вже у вигляді простих слів. (Гранде, 2001, ст.253)

Масдар має своєрідну двоїсту природу: з одного боку, він є іменем і відповідає всім його ознакам, виконуючи його синтаксичні функції (виступає підметом, додатком, іменним присудком, тощо); з іншого боку, зберігаючи значення дієслова, масдар, будучи неособовою і позачасовою формою, може виконувати функції інфінітива, якого в арабській мові не існує. (див. табл.1.1.) Незважаючи на це, масдар керує дієслівним прийменником, може мати прямий додаток і володіти категорією перехідності та неперехідності. (Чернов, 1995, ст.166)

Таблиця 1.1.

Масдар у ролі «інфінітива»	Масдар, як ім'я
<p>1. Керує знахідним відмінком; 2. Може мати прийменник; 3. Володіє перехідністю/неперехідністю, наприклад: هَرَفَ-знати, مَعْرِفَةٌ-знання</p> <p>Наприклад: هي مَعْرِفَةٌ هَذَا الرَّجُلِ.</p> <p>Вона знає цього чоловіка.</p>	<p>1. Відповідає ознакам імені; 2. Приймає конкретне іменне значення; 3. Виконує будь-які синтаксичні функції власного імені, напр.: عَرَفَ-знати, مَعْرِفَةٌ-знання</p> <p>Наприклад: المَعْرِفَةُ الواسعةُ -обширні знання</p>

Використовуючись у дієслівному значенні, масдар характеризується зазвичай означеним станом. Масдар може отримувати конкретне значення, і тоді він вживається як звичайний іменник. Однією з властивостей масдарів з конкретним значенням є те, що вони, як і іменники, отримують форму множини.

1.3 Значення та функціонування масдара в арабській мові.

В арабській мові широко використовуються віддієсловні імена (масдари). Масдари представлені у вигляді:

1. المصدر الأصلي (основний масдар);
2. اسم المصدر (ім'я масдара);
3. مصدر التوكيد (масдар посиленого значення дієслова);
4. مصدر المرة (масдар одноразовості);
5. مصدر الهيئة (масдар способу дії);
6. مصدر الميمي (масдар, який починається з префікса م).

Масдари виконують функції:

- 1) підмета і присудка в реченні, наприклад:

استُخْرِجُ النَفْطَ سَاعِدًا كَثِيرًا مِنَ الدَّوْلِ عَلَى التَّطَوُّرِ

(Видобуток нафти допоміг багатьом країнам розвинутися)

- 2) підмета в дієсловному реченні, наприклад:

لا يجوز استِعمالُ العلمِ في الشرِّ

(Не дозволено використовувати знання у злі)

- 3) прямого додатка, наприклад:

تُحِبُّ فَاطِمَةُ تَنْسِيقَ الزَّهْوَرِ فِي حَدِيقَةِ بَيْتِهَا

(Фатіма любить вирощувати квіти в саду свого будинку)

- 4) функції імені в родовому відмінку, наприклад:

أَشْكُرُكَ عَلَى إِهْتِمَامِكَ

(Я дякую тобі за твою турботу/зацікавленість)

- 5) у складі ідафи, наприклад:

يَجِبُ عَلَيْنَا مُسَاعَدَةُ الْمُحْتَاجِينَ

(Ми повинні допомагати тим, хто цього потребує)

Існує кілька варіантів вживання масдара у складі ідафи:

- якщо масдар, який утворений від прямоперехідного дієслова, не має суб'єкта дії, а тільки об'єкт, то він формує ідафу з іменем, яке називає об'єкт дії: كِتَابَةُ الْقِصَصِ (написання книг), قِرَاءَةُ النُّصُوصِ (читання текстів);

- якщо масдар утворений від неперехідного дієслова, то він керуватиме об'єктом завдяки тому ж прийменнику, що й дієслово; при цьому, масдар повинен вживатися з артиклем: الْخُرُوجُ مِنَ الْبَيْتِ (вихід з будинку), الْوُصُولُ إِلَى الْبِلَادِ (прибуття в країну);

- якщо при масдарі, утвореного від прямоперехідного дієслова, є суб'єкт і об'єкт дії, то другим членом конструкції буде ім'я, яке називає суб'єкт дії. У такому випадку, масдар від прямоперехідного дієслова керує прямим додатком, а масдар від неперехідного дієслова – додатком з прийменником: دُخُولُ الْمُعَلِّمِ الْفَصْلَ – вхід вчителя до класу, اسْتِخْرَاجُ ذُولِ الْخَلِيجِ الْعَرَبِيِّ النَّفْطَ – видобуток нафти країнами Перської затоки; وَصُولُ الْقِطَارِ إِلَى الْمَحْطَةِ – прибуття потяга на станцію.

6) імен у знахідному відмінку, які позначають мету і причину дії;

7) абсолютного масдара;

8) масдар може вживатися після заперечних часток, наприклад: لَا رَيْبَ فِيهِ – безсумнівно;

9) заміненого додатку, наприклад: صَدِيقَتِي أَحَبُّ تَسْرِيحَتِهَا الْجَدِيدَةَ - Я люблю нову зачіску своєї подруги.

Дієслово в деяких випадках може бути замінено масдаром. Також, масдар може замінювати форму умовного способу. При цьому він ставиться в означеному стані: أَحَبُّ التَّعَلُّمِ - أحب أن اتعلم.

Масдаром може бути замінене дієслово при дієслові початку дії, і він вживатиметься після прийменника فِي, за допомогою якого ці дієслова керують масдаром, наприклад: شرع يقرأ - شرع في القراءة -

У деяких випадках, дієслово опускається і масдар у функції абсолютного об'єкта вживається самостійно:

1) замість дієслова наказового способу: ارْكضوا يا طلاب رْكُضًا يا طلاب;

2) замість заперечення;

3) замість молитви чи прокляття: *تعس تعسن الخائن – تعسا للخائن* (Нехай впаде нещастя на голову зрадника!)

У значенні благань чи проклять частіше використовуються масдари, дієслова яких більше не використовуються.

4) масдар після питальних часток і слів в значенні осуду, здивування або скарги на біль: *أ سجننا وقتلا واشتياقا و غربة؟* - В'язниця, смерть, туга і чужина?

5) часто використовуються масдари, які стали ідіоматичними виразами: *سمعا و طاعة* замість *أسمعك وأطيعك* - Слухаюсь і підкоряюся. (Замалиєва, 2016, ст.62-65)

1.4 Морфологічні та синтаксичні особливості масдара.

Арабська лексикологія обмежується вказівкою на те, що масдар утворюється від дієслова за різними моделями, і що загальних правил не існує.

Морфологічні особливості масдара:

Формальну константу і масдароутворюючі форманти можна обчислити на основі правил, за якими вичленовується кореневий елемент арабського дієслова, тобто, зважаючи на те, що і корінь у вигляді морфологічного аналізу виводиться зі слова, а не слово утворюється від кореня. (Гранде, 2001)

У транспозиції масдара в іменник є поєднання субстантивованого масдара з атрибутивними словами:

- з прикметниками: *مناقشة طويلة* – довга дискусія;
- з дієприкметниками: *إعلانات مكتوبة* – написані оголошення;
- з числівниками: *خمسة إجتماعات* – п'ять зібрань;
- з займенниками: *تلك الإقتراحات* – ті пропозиції;
- з іменниками в родовому відмінку: *إتصالات الشركة* – контакти компанії;

Масдари, у категорії іменника, можуть оформлюватися морфемами множини.

Масдару характерні такі іменні параметри, як:

- категорія відмінку;
- здатність переходити в розряд іменників, повністю втрачаючи дієслівні ознаки;

Диференційні ознаки масдара зводяться до таких параметрів:

- категорія роду;
- властива категорія означеності/неозначеності;

Системні відношення масдара й інших похідних слів від дієслова мають як інтегральні, так і диференційні ознаки. Таким чином, в арабській мові поряд з масдаром є похідні слова від дієслова і дієприкметника, наприклад: دَخَلَ «заходити» – دَاخِلٌ «той, що заходить».

Серед властивостей масдара є те, що він може слугувати основою для творення нових слів, наприклад, відносних прикметників: كَتَبَ «писати» – كِتَابَةٌ «писання, письмо» – كِتَابِيٌّ «письмовий».

Синтаксичні характеристики масдара:

Порівняння синтагм, утворених масдарами в поєднанні з іншими частинами мови, дозволило визначити диференційні ознаки.

Види синтагм, утворених у поєднанні з масдаром:

- 1) з іменниками в різних відмінках: كِتَابَةٌ مَكْتُوبٌ – Написання письма;
- 2) з займенниками: هَذِهِ الْمَعْرِفَةُ – це знання, اِسْتِخْدَامُهُمْ – Їхнє використання;
- 3) з прислівниками: التَّنَزُّهُ فِي الْحَدِيقَةِ – Прогулянка в парку;
- 4) з дієсловом у визначеній часовій формі: أُرِيدُ قِرَاءَةَ الْكِتَابِ – Я хочу читати книгу (досл.

Я хочу читання книги);

- 5) з іншими масдарами: تَأْخِيرُ الْإِنْتِاجِ – Затримка виробництва;

Масдарні словосполучення можна доповнити наступними структурами:

- ускладнення однорідними членами: قِرَاءَةُ الْكِتَابِ وَالْجَرِيدَةِ – читання книги і газети;
- двоскладові масдарні словосполучення, які мають масдарну форму неперехідного дієслова і суб'єкта дії: مَرَضُ الْوَلَدِ – хвороба дитини (досл. хворіння дитини);

Особливістю арабських синтагм з віддієслівними іменами є:

- «абсолютний масдар», наприклад: فَرَّخَ هَذَا الْفَرَّاحَ – Він зрадів;
- віддієслівне ім'я в знахідному відмінку в поєднанні з похідним неперехідним дієсловом: جَلَسَ جُلُوساً طَوِيلًا – Він сидів довго;

У функціональному аспекті масдара як іменної категорії є такі функції:

- 1) функція підмета: نُحُولُ هذه الغرفة ممنوعٌ (Вхід до кімнати заборонений);
- 2) функція іменної частини складеного присудка: الرعاية هو مظاهر الحب أهم (Найважливішим проявом любові є турбота);
- 3) функція прямого додатка: يريدُ قراءةً هذه القصة (Він хоче прочитати цю книгу);
- 4) функція непрямого додатка: يقومُ بتعليمِ الطلابِ اللغة العربية (Він займається викладанням студентам арабської мови/ Він викладає студентам арабську мову);
- 5) функція різноманітних обставин:
  - обставина причини: غفر له هذا إكراماً لأبيه (Він пробачив йому це, через повагу до його батька);
  - обставина умови: سمع الطالب الدرس باهتمام (Студент слухав урок уважно);
  - обставина часу: خرجتُ من البيت شروق الشمس (Я вийшла з будинку зі сходом Сонця);
- 6) функція визначення: كان أخوه أكثر نشاطاً منه في العمل (Його брат у цій роботі більш активний, ніж він).

Висновки до 1 розділу

У цьому розділі було досліджено одну з граматичних категорій дієслова, а саме масдар; висвітлено його характеристики, функціонування, а також морфологічні та синтаксичні особливості; розглянуто історію перших спроб скласти арабську граматику та розкрито значення масдара в арабській мові.

Таким чином, було визначено, що питанням дослідження масдара почали цікавитися дуже давно. Доказом цього можна вважати гостру полеміку між школами Басри і Куфи, стосовно питань арабської мови, а саме значення масдара. Представники басрійської школи відстоювали думку, що дієслово походить від масдара, натомість представники куфійської школи вважали, що масдар походить від дієслова. За докази басрійці брали такі факти:

- 1) масдар не вказує на точний час, порівняно з дієсловом;
- 2) масдар є іменником, а іменник, у свою чергу, є самодостатнім і незалежним від дієслова;

3) масдар є «місцем походження»; тож коли його називають джерелом, це означає, що дієслово походить від нього.

Також досліджено, що масдар має такі інтегральні ознаки, як: позначення дії та стану, категорія перехідності/неперехідності, здатність поєднуватися з прислівником, що інтенсифікує та послаблює дію чи стан, відсутність особових закінчень, що й відрізняє його від дієслівних форм.

Проаналізовано морфологічні особливості віддієслівного імені, і в результаті чого виявлено, що масдару притаманні категорія відмінку, категорія означеності/неозначеності, здатність переходити в розряд іменників та можливість повністю втрачати дієслівні ознаки. Також при транспозиції масдара в іменник відбувається поєднання субстантивованого масдара з атрибутивними словами, а саме: з прикметниками, з дієприкметниками, з числівниками, з займенниками та з іменниками в родовому відмінку. Що стосується синтаксичних характеристик, то було досліджено види синтагм, які утворюються в поєднанні з масдаром. Названо кілька варіантів вживання масдара в складі ідафі. Також розглянуто функції масдара в реченні, а саме те, що він може виконувати роль підмета, іменної частини складеного присудка, прямого додатка, непрямого додатка та різноманітних обставин (причини, умови, часу).

Підсумовуючи, можна сказати, що масдару характерні різні ознаки, а також те, що він відіграє важливу роль у системі арабського дієслова.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРЕННЯ ВІДДІЄСЛІВНОГО ІМЕНІ

2.1 Породи дієслова та особливості творення масдара від них.

Арабське дієслово є основою всієї лексичної системи, а породи дієслова є системою розширених основ, утворених або внутрішніми засобами (подвоєння кореневих приголосних, довгота голосного, інфікси), або зовнішніми (префікси), або обома способами одночасно. Ці розширені основи змінюють певним чином значення дієслова, надаючи йому додаткових значень і відтінків (інтенсивності дії, багаторазовості, каузативності, тощо).

Загальні відомості про дієслово:

1. Арабське дієслово складається з 3-х або 4-х приголосних. Його прийнято позначати формулами: для трилітерних дієслів - **فَعَلَ**; для чотирилітерних – **فَعَّلَ**;

2. Всі дієслова в арабській мові, у залежності від способу їх утворення, значення та відмінювання, розподіляються за породами:

- у трилітерних дієслів існує 15 порід, нині активно вживається лише 10 (див. табл.2.1.);

- у чотирилітерних існує чотири породи (див. табл.2.2.);

Всі ці породи є похідними від I породи дієслова, яка являє собою корінь у чистому вигляді.

3. З точки зору особливостей кореня три- і чотирилітерні дієслова поділяються на правильні та неправильні;

Таблиця 2.1.

Теперішній час	Минулий час	Порода дієслова
يَفْعَلُ - يَفْعَلُ - يَفْعَلُ	فَعَلَ	I
يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	II
يُفَاعِلُ	فَاعَلَ	III
يُفَعِّلُ	أَفْعَلَ	IV
يَنْفَعِلُ	نَفَعَلَ	V
يَنْفَاعِلُ	نَفَاعَلَ	VI
يَنْفَعِلُ	إِنْفَعَلَ	VII
يَقْنَعِلُ	إِقْنَعَلَ	VIII
يُفَعِّلُ	أَفْعَلَّ	IX
يَسْتَفْعِلُ	اسْتَفْعَلَ	X
يُفَعِّلُ	إِفْعَلَّ	XI
يَفْعَوُّ عِلَّ	إِفْعَوُّ عِلَّ	XII
يَفْعَوِّلُ	إِفْعَوَّلَ	XIII
يَفْعَلِّلُ	إِفْعَلَّلَ	XIV
يَفْعَلِّي	إِفْعَلَّلِي	XV

Таблиця 2.2.

Теперішній час	Минулий час	Порода дієслова
يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	I
يَنْفَعِلُ	نَفَعَلَ	II
يَفْعَلِّلُ	إِفْعَلَّلَ	III
يَفْعَلِّلُ	إِفْعَلَّلَ	IV

Від всіх порід можна утворити масдар, який передаватиме те ж значення, що й дієслово. Для віддієслівних імен I породи існує більше сорока моделей (див. табл.2.3.). Від кожного дієслова масдар будується або за однією моделлю, або за двома чи більше.

Таблиця 2.3.

Формули масдарів I породи трилітерного дієслова (Гранде, 2001, ст.186-187)

№	Формула	Приклад	Дієслово	Значення
1	فَعَلٌ	نَصَرَ	نَصَرَ	Допомагати
2	فِعْلٌ	عَلِمَ	عَلِمَ	Знати
3	فُعْلٌ	حَزُنٌ	حَزَنَ	бути сумним, сумувати
4	فَعْلٌ	طَلَبٌ	طَلَبَ	вимагати, потребувати
5	فِعْلٌ	صَغُرَ	صَغُرَ	бути маленьким
6	فُعْلٌ	هُدَى	هُدَى	Вести
7	فَعِلٌ	ضَحِكَ	ضَحِكَ	Сміятися
8	فَعَالٌ	خَلَّصَ	خَلَّصَ	Рятуватися
9	فُعَالٌ	سَوَّالٌ	سَأَلَ	Питати
10	فِعَالٌ	فَرَّأَ	فَرَّأَ	бігти, втікати
11	فَعْلَةٌ	مَرَقَةٌ	مَرَقَ	Розривати
12	فُعْلَةٌ	رُؤْيَةٌ	رَأَى	Бачити
13	فَعْلَةٌ	خَبْرَةٌ	خَبَرَ	Бути обізнаним, досвідченим
14	فَعْلَةٌ	غَلَبَةٌ	غَلَبَ	Перемагати
15	فَعْلَةٌ	حَرَمَةٌ	حَرَمَ	Залишати
16	فَعْلَةٌ	خُرْبَةٌ	خَرَبَ	Розбити
17	فَعَالَةٌ	جَزَالَةٌ	جَزَلَ	бути красномовним

18	فُعَالَةٌ	زُورَةٌ	زَارَ	Відвідувати
19	فِعَالَةٌ	زِيَارَةٌ	زَارَ	Відвідувати
20	فَعَلَى	دَأَى	دَالَ	ходити з важкістю
21	فَعَلَى	دَعَوَى	دَعَا	закликати, кликати
22	فِعَلَى	ذِكْرَى	ذَكَرَ	Згадувати
23	فَعَلَى	سَكْنَى	سَكَنَ	Жити
24	فُعُولٌ	قَبُولٌ	قَبِلَ	Приймати
25	فَعِيلٌ	رَحِيلٌ	رَحَلَ	поїхати
26	فُعُولٌ	جُلُوسٌ	جَلَسَ	Сидіти
27	فُعُولَةٌ	سُهُولَةٌ	سَهَّلَ	бути легким
28	فَعِيلَةٌ	حَقِيدَةٌ	حَقَدَ	Ненавидіти
29	فَعَالِيَةٌ	كَرَاهِيَةٌ	كَرِهَ	не хотіти, ненавидіти
30	فَعْلَانٌ	زَيْدَانٌ	زَادَ	Збільшувати
31	فُعْلَانٌ	نُقْصَانٌ	نَقَصَ	Бракувати
32	فِعْلَانٌ	رِضْوَانٌ	رَضِيَ	бути задоволеним
33	فَعْلَانٌ	طَيْرَانٌ	طَارَ	летіти, літати
34	مَفْعَلٌ	مَصْرَعٌ	صَرَعَ	завдавати, вразити
35	مَفْعَلَةٌ	مَسْأَلَةٌ	سَأَلَ	Питати
36	مَفْعَلٌ	مَرْجِعٌ	رَجَعَ	Повертатися
37	مَفْعَلَةٌ	مَغْفِرَةٌ	عَفَرَ	Пробачати
38	مَفْعَلِيَةٌ	مَشَائِيَةٌ	شَاءَ	Хотіти
39	تَفْعَالٌ	تَلْقَاءٌ	لَقِيَ	Зустріти
40	تَفْعَالٌ	تَحْلَاقٌ	حَلَقَ	Брити
41	فُعْلَلٌ	سُودَدٌ	سَادَ	керувати, управляти

42	فَعْلَوَةٌ	خَيْلَوَةٌ	خَالَ	Уявляти
43	فَعْلَوِيَّةٌ	شَيْخُوخِيَّةٌ	شَاخَ	Старіти
44	فُعْلَوِيَّةٌ	شَيْخُوخِيَّةٌ	شَاخَ	Старіти
45	فِعْيَالِي	خَلِيفِي	خَالَفَ	Заміщати
46	فِعْيَالَاءٌ	فَخَيْرَاءٌ	فَخَرَ	пишатися
47	مَفْعُولَةٌ	مَصْدُوقَةٌ	صَدَقَ	бути щирим

Крім перерахованих також зустрічаються (вкрай рідко) форми *تَفْعُولٌ*, *مَفْعَلَةٌ*, *مَفْعَلٌ*, *تَفْعَلَةٌ*, *تَفْعَلَةٌ*.

1. Найчастіше зустрічають наступні моделі масдарів:

- а) *فَعْلٌ* – від перехідних дієслів «*فَعَلَ* та *فَعِلَ*», наприклад: *ضَرَبَ* «бити» – *ضَرْبٌ*, *فَهَمَ* «розуміти» – *فَهْمٌ*;
 б) *فُعُولٌ* – від неперехідних дієслів «*فَعَلَ*», наприклад: *جَلَسَ* «сидіти» – *جُلُوسٌ*;
 в) *فَعْلٌ* – від дієслова стану «*فَعَلَ*», наприклад: *مَرَضَ* «хворіти» – *مَرَضٌ*;
 г) *فُعُولَةٌ* і *فَعَالَةٌ* – від дієслова стану «*فَعَلَ*», наприклад: *صَعِبَ* «бути складним» – *صُعُوبَةٌ*;

2. Якщо дієслово має форми з різними типовими голосними і з різними значеннями, то кожній з цих форм може відповідати інший масдар, наприклад: від *كَبَرَ* «бути старим» – *كِبْرٌ* і *مَكْبَرٌ*, від *كَبَرَ* «бути старшим» – *كَبْرٌ*, від *كَبَرَ* «бути великим» – *كَبْرٌ* і *كُبْرٌ*. (Гранде, 2001, ст.188)

3. Якщо дієслово при одному типовому голосному має декілька різних значень, то кожному з них відповідає певний масдар, наприклад, від *قَبِلَ*: 1) «приймати», «зустрічати» – *قَبُولٌ* і *قُبُولٌ*; 2) «приймати пологи» – *قَبَالَةٌ*; 3) «брати відповідальність за...» – *قَبَالَةٌ*. (Гранде, 2001, ст.188)

4. Наступні групи дієслів, які близькі за значенням, виявляють тенденцію утворювати масдари за однаковими моделями:

а) дієслова зі значенням «голосно кричати», особливо коли мова йде про тварин, утворюють масдари:

- або за формулою **فَعِيلٌ**, наприклад: від дієслова **زَارَ** «ричати» – **زَيْرٌ**, від **نَحَبَ** «ридати» – **نَجِيبٌ**, від **نَعَبَ** «кричати (про сову)», «каркати (про ворону)» – **نَعِيبٌ**;

- або за формулою **فُعَالٌ**, наприклад: від **صَرَخَ** «кричати» – **صُرَاخٌ**, а також **صَرِيحٌ**, від **نَعَبَ** «кричати (про сову)» – **نُعَابٌ** і **نَعِيبٌ**.

б) від дієслів, які мають значення «хворіти якоюсь хворобою», утворюють масдари за формулою **فُعَالٌ**, наприклад: від **سَعَلَ** «кашляти» – **سُعَالٌ**;

в) від дієслів зі значенням переміщення, руху утворюють масдари за формулою **فَعْلَانٌ**, наприклад: від **طَارَ** «летіти» – **طَيْرَانٌ**;

г) від дієслів зі значенням «займати якусь посаду», «виконувати щось» часто утворюють масдари за формулою **فِعَالَةٌ**. При цьому даний масдар, попри абстрактне значення, може також мати значення конкретної професії або заняття, наприклад: від **أَمَرَ** «бути правителем, еміром» – **إِمَارَةٌ**, від **رَأَسَ** «очолювати» – **رِئَاسَةٌ**. (Гранде, 2001, ст.188)

Для масдарів, утворених від інших порід, існує по одній, або, у деяких випадках, по дві формули (див. табл.2.4.).

Таблиця 2.4.

Масдар	Дієслово	Порода
تَفْعِيلَةٌ, تَفْعِيلٌ	فَعَّلَ	II
فِعَالٌ, مُفَاعَلَةٌ	فَاعَلَ	III
إِفْعَالٌ	أَفْعَلَ	IV

تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَ	V
تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَ	VI
اِنْفَعَلَ	اِنْفَعَلَ	VII
اِفْتَعَلَ	اِفْتَعَلَ	VIII
اِفْعَلَّ	اِفْعَلَّ	IX
اِسْتَفْعَلَ	اِسْتَفْعَلَ	X
اِفْعِيْلًا	اِفْعَلَّ	XI
اِفْعِيْعًا	اِفْعَوَّعَ	XII
اِفْعَوَّأَ	اِفْعَوَّأَ	XIII
اِفْعِيْلًا	اِفْعَنَّأَ	XIV
اِفْعِيْلًا	اِفْعَنَّأَ	XV

Характеристика порід арабської дієслівної системи

II порода

II порода дієслова утворюється від дієслова I породи шляхом подвоєння другого кореневого за формулою **فَعَّلَ**.

1. Основне значення- інтенсивність дії, яка має різні відтінки:

а) посилення дії, шляхом затрати великої фізичної сили, наприклад: ضَرَّبَ «сильно бити» від ضَرَبَ «бити»;

б) повторюваність дії: طَوَّفَ «багаторазово обходити» від طَافَ «обходити, об'їжджати»;

в) направлення дії на багато об'єктів, наприклад: قَتَلَ «вбивати у великій кількості» від قَتَلَ;

г) ретельність виконання дії, наприклад: نَفَّضَ «сильно трясти; вибивати пил» від نَفَّضَ «струшувати; витрушувати пил»;

2. Інтенсивність дії часто призводить до появи значення «каузативності». Каузативні дієслова- це перехідні дієслова зі значенням причини, які утворюються від дієслів I породи (فَعَلَ i فَعَّلَ), наприклад: فَرَّحَ «радувати» від فَرَحَ «радіти».

3. Значення «декларативності», тобто «вважати когось кимось», наприклад: عَظَّمَ «вважати великим; звеличувати».

4. Деномінативи, тобто перехідні дієслова, які семантично пов'язані з певним іменем, наприклад: جَيَّشَ «збирати військо; мобілізувати» від جَيْشٍ «військо, армія».

Масдар дієслова II породи утворюється частіше за формулою تَفْعِيلٌ, але й іноді за формулою تَفْعِلَةٌ, наприклад: تَدْرِيسٌ «викладання» від дієслова دَرَسَ «викладати», تَنْمِيَةٌ «розвиток» від дієслова نَمَى «розвивати».

III порода

III порода дієслова утворюється від I породи шляхом подовження голосного після першого кореневого приголосного за формулою فَاعَلٌ.

Основні значення III породи:

1. Направлення дії суб'єкта на інший об'єкт або предмет, наприклад: كَاتَبَ «писати комусь, переписуватися» від дієслова كَتَبَ «писати».

2. Прагнення досягнути певної мети у своїй дії, наприклад: خَادَعَ «намагатися обдурити» від дієслова خَدَعَ «обдурити».

3. Значення суперництва, змагання і спільної дії, наприклад: سَابَقَ «змагатися, намагатися обігнати» від дієслова سَبَقَ «обігнати, бути попереду».

4. Іноді дієслова III породи втрачають свої специфічні значення і передають або каузативність (ضَاعَفَ «подвоїти»), або «нейтральну» дію (سَافَرَ «поїхати, подорожувати»).

5. Більшість дієслів III породи перехідні, але деякі дієслова вживаються з прийменником, наприклад: دَافَعَ عَنْ «захищати, обороняти когось».

Масдар від дієслів III породи утворюється за двома формулами (فِعَالٌ та مُفَاعَلَةٌ), які однаково використовуються, наприклад: نَضَلَّ «боротися» від дієслова نَضَلَ «боротьба», مُسَاعَدَةٌ «допомога» від дієслова سَاعَدَ «допомагати».

IV порода

Дієслова IV породи утворюються від дієслів I породи за допомогою префікса أ за формулою أَفْعَلٌ.

Основне значення - каузативність. Таким чином, неперехідні дієслова стають перехідними, а перехідні - двічі перехідними. Також серед значень є «деномінативи», наприклад: أَبْحَرَ «відправлятися в море» від слова بَحْرٌ «море».

Масдар від дієслів IV породи утворюється за формулою إِفْعَالٌ, наприклад: إِغْلَانٌ «оголошення» від дієслова أَغْلَنَ «оголошувати».

V порода

Форма дієслова V породи утворюється додаванням до форми II породи префікса ت за формулою تَفَعَّلٌ.

Основне значення - зворотність до II породи, наприклад: تَعَيَّرَ «змінюватися» від عَيَّرَ «змінити».

Масдар утворюється за формулою تَفَعُّلٌ, наприклад: تَدَخُّلٌ «втручання» від дієслова تَدَخَّلَ «втручатися».

VI порода

Утворюється від III породи шляхом додавання префікса ت за формулою تَفَاعَلٌ.

Основні значення:

- взаємодія між двома або більше сторонами, наприклад: تَكَاتَبَ – переписуватися;
- поступове наростання дії, наприклад: تَكَاتَرَ – збільшуватися кількістю;
- симуляція дії або стану, наприклад: تَمَارَضَ – вдавати хворого;

Масдар утворюється за формулою تَفَاعُلٌ, наприклад: تَفَاهُمٌ «взаєморозуміння» від дієслова تَفَاهَمَ «розуміти одне одного».

VII порода

Утворюється від I породи шляхом приєднання префікса «in-». Цей префікс є показником зворотності. Формула дієслова – **اِنْفَعَلَ**.

Основні значення:

1. Зворотність (переходить у пасив), наприклад: **اِنْعَسَلَ** «митися», а також «бути вимитим» від дієслова **غَسَلَ** «мити».
2. Пасивність, наприклад: **اِنْكَسَرَ** «бути зламаним» від дієслова **كَسَرَ** «ламати».
3. Часто має таке ж значення, що й I порода, наприклад: **اِنْهَزَلَ** і **هَزَلَ** «бути худим».

Масдар VII породи будується за формулою **اِنْفِعَالٌ**, наприклад: **اِنْقِلَابٌ** «переворот» від дієслова **اِنْقَلَبَ** «бути перевернутим».

VIII порода

Утворюється від I породи за допомогою показника зворотності префікса **ت**, але в результаті метатези він перетворюється в інфікс і займає місце після першого кореневого. Формула – **اِفْتَعَلَ**.

Якщо перший кореневий дієслова є емпатичним приголосним **ص, ض, ط, ظ**, то відбувається асиміляція за емпатичністю, таким чином замість **ت** буде **ط**, наприклад: від дієслова **صَنَعَ** «робити» – **اِصْطَنَعَ** «виготовляти»;

Якщо перший кореневий дієслова є дзвінким **د, ذ, ز**, то відбувається асиміляція за дзвінкністю, таким чином замість **ت** буде **د**, наприклад: від дієслова **دَفِئَ** «стати теплим» – **اِدْفَأَ** «зігрітися»;

Основні значення:

1. Зворотність до I породи, яка набуває відтінку значення «собі, для себе», наприклад: від дієслова **كَتَبَ** «писати» утворилося дієслово **اِكْتَتَبَ** «переписувати для себе».
2. Може мати пасивне значення, що інколи збігається зі значенням VII породи, наприклад: від **نَشَرَ** «поширити» утворилося **اِنْتَشَرَ** «поширюватися».
3. Часто співпадає за значенням з дієсловом I породи, але деякий відтінок зворотності може відчуватися, наприклад: **اِحْتَطَفَ** і **خَطَفَ** означає «схопити» і «викрасти».

4. У деяких випадках дієслово VIII породи має значення «взаємодії» і цим співпадає з VI породою, наприклад: **تَقَاتَلَ** і **اِفْتَتَلَ** «боротися».

Масдар утворюється за формулою **اِفْتِعَالٌ**, наприклад: **اِشْتَرَاكَ** «участь» від дієслова **اِشْتَرَكَ** «брати участь».

IX порода

IX порода утворюється шляхом подвоєння третього кореневого за формулою **اِفْعَلَّ**.

Дана порода означає набуття будь-якого кольору або фізичної якості, наприклад: **اِحْمَرَّ** «червоніти», **اِحْدَبَّ** «стати горбатим»

Масдар від дієслова IX породи утворюється за формулою **اِفْعِلَالٌ**, наприклад: **اِصْفِرَارٌ** «пожовтіння» від дієслова **اِصْفَرَ** «жовтіти».

X порода

Утворюється від I породи за допомогою префікса «*ista-*» з васловим аліфом на початку. Формула дієслова X породи – **اِسْتَفْعَلَ**.

Основні значення:

1. Зворотність до IV породи, наприклад: **اِسْتَعَدَّ** «підготуватися» або «бути готовим» від дієслова **اَعَدَّ** «підготувати».

2. Зустрічається значення «залучити щось до себе або зробити для себе», часто з відтінком старання, наприклад: **اِسْتَوْرَدَ** «привозити» або «виписувати (товари)» від дієслова **اَوْرَدَ** «доставити».

3. Значення «просити або домагатися, щоб дія, яка позначається дієсловом I породи, була зроблена на користь суб'єкта дієслова X породи», наприклад: **اِسْتَأْذَنَ** «просити дозволу» від дієслова **اَذِنَ** «дозволяти».

4. Значення «вважати когось/щось кимось», наприклад: **اِسْتَوْجَبَ** «вважати необхідним, обов'язковим» від дієслова **اَوْجَبَ** «робити обов'язковим».

5. У деяких випадках має каузативне значення, наприклад: **اِسْتَنْبَتَ** «вирощувати рослини» від дієслова **نَبَتَ** «рости».

Масдар дієслова X породи утворюється за формулою **اِسْتِفْعَالٌ**, наприклад: **اِسْتِقْبَالٌ** «зустріч» від дієслова **اِسْتَقْبَلَ** «зустрічати».

2.2 Труднощі утворення масдарів від неправильних дієслів II-X порід.

Неправильні дієслова є одним із найскладніших розділів граматики арабської мови. Морфологічні зміни, які відбуваються при відмінюванні цих дієслів, безпосередньо пов'язані з такими проблемами, як: оформлення хамзи, злиття однакових приголосних, перетворення слабких звукосполучень. (Рижих, 2011, ст.60).

Вже в початковий період зародження та становлення арабської граматичної традиції дієслова привертали особливу увагу багатьох відомих граматистів. Це було зумовлено тими численними морфологічними змінами, які відбуваються в них у процесі відмінювання. Прагнення пояснити ці зміни, дати класифікацію дієсловам та лексичному складу мови в цілому, було одним із рушійних факторів, які призвели до появи багатьох робіт у цій галузі. Так, іспанський лексикограф Ібн Кутїя (пом. 978 р.) ділить дієслова на геміновані, правильні, хамзовані та слабкі. (Рибалкін, 1990, ст. 35)

Аль-Халіль (719-791 рр.) виділяє такі типи: 1) двохлітерне редупліковане; 2) правильне трілітерне; 3) слабке трілітерне, тобто таке, до складу якого входить одна слабка буква; 4) слабке за двома буквами, тобто таке, до складу якого входить дві слабкі букви; 5) чотирилітерне і п'ятилітерне. (Рибалкін, 2000, ст. 233)

Докладнішу класифікацію дав арабський граматист аз-Зінджані (XII ст.) у своїй роботі «Мабадіу фіт-Тасриф», в якій він поділив всі неправильні дієслова на три групи. У першій були подвоєні дієслова, до яких він відніс трілітерні і чотирилітерні. До другої групи відніс дієслова, які мають у своєму складі слабкі приголосні. Цю групу від поділив на 7 підгруп: 1) подібноправильні; 2) пусті; 3) недостатні; 4) дієслова, в яких другий і третій кореневі звуки слабкі; 5) дієслова, в яких перший і третій кореневий слабкі; 6) дієслова, в яких перший і другий кореневі слабкі; 7) дієслова, в яких всі три кореневі слабкі. У третю групу він відніс хамзовані слова, які ділилися на три підгрупи: дієслова з хамзою на початку, дієслова з хамзою посередині і дієслова з хамзою в кінці. (Оруджева, 1977, ст.48)

Описом і класифікацією неправильних дієслів займалися і багато інших арабських граматистів того часу. Серед них слід виділити такі імена, як Ібн Дурейд (837-934 рр.), Ібн Джіні (пом. 1002 р.), Ібн Фаріс (пом. близько 1005 р.). (Рибалкін, 1990, ст.75, 78)

Утворення масдарів від неправильних дієслів вимагає детального вивчення, оскільки не всі вони утворюються за такими ж формулами, що й масдари правильних дієслів. У «Таблиці 2.5.» наведені приклади дієслів минулого часу третьої особи однини та їхні масдари.

Таблиця 2.5.

Таблиця прикладів неправильних дієслів та масдарів утворених від них

Порода/ масдар	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Подібно- правильні	وَصَلَ تَوْصِيلٌ	وَأَصَلَ مُؤَاصَلَةٌ	أَوْصَلَ إِبْصَالٌ	تَوَجَّهَ تَوَجُّهٌ	تَوَاحَدَ تَوَاحُدٌ	أَنُوجِدَ أَنُوجَادٌ	اتَّصَلَ إِتِّصَالٌ	-	اسْتَوَزَرَ اسْتِيزَارٌ
Пусті	تَزْوِيرٌ/زَوَّرَ تَعْيِيشٌ/عَيْشٌ	مُزَاوِرَةٌ/زَاوَرَ مُعَايِرَةٌ/عَايَرَ	أَصَابَ إِصَابَةٌ	تَطَوَّرَ/تَطَوَّرَ تَدَيَّنَ/تَدَيَّنَ	تَرَاوَحَ تَرَاوُحٌ	أَنْحَازَ أَنْحِيَازٌ	أَرْتَاخَ أَرْتِيَاحٌ	أَسْوَدَّ أَسْوَدَادٌ	أَسْتَرَاخَ أَسْتِرَاحَةٌ

Подвоєні	سَرَّرَ تَسْرِيرٌ	قاصَّ مُقاصَّةٌ	أَحَبَّ إِحْبَابٌ	تَخَصَّصَ تَخَصُّصٌ	تَجَالَ تَجَالٌ	انْفَكَ انْفِكَاتٌ	اِحْتَلَّ اِحْتِلَالٌ	-	اِسْتَعَلَّ اِسْتِعْلَالٌ
Недостатні	عَلَّى تَعْلِيَةٌ	حامى مُحَامَاةٌ	أَهْدَى إِهْدَاءٌ	تَحَمَّى تَحَمٍّ	تَأَسَى تَأْسٍ	انْحَى انْحَاءٌ	ارْتَقَى ارْتِقَاءٌ	-	اِسْتَشَى اِسْتِشَاءٌ
Хамзовані	أَمَلَ تَأْمِينٌ	آخَذَ مُواخَذَةٌ	آكَلَ إِكَالٌ	تَأَكَّلَ تَأَكُّلٌ	تَأَمَّرَ تَأْمُرٌ	انْدَرَأَ انْدِرَاءٌ	اِتَّخَذَ اِتِّخَاذٌ	-	اِسْتَأْخَرَ اِسْتِخَارٌ
Двічі неправиль ні	وَقَّى تَوْقِيَةٌ	رَاعَى مُرَاعَاةٌ	نَاوَأَ مُنَاوَأَةٌ	تَقَوَّى تَقَوٍّ	تَرَاعَى تَرَاءٍ	انْضَوَى انْضِوَاءٌ	اِسْتَاءَ اِسْتِيَاءٌ	-	اِسْتِيَّاسَ اِسْتِيَّاسٌ
Тричі неправиль ні	أَوَّى تَأْوِيَةٌ	-	أَوَى إِيوَاءٌ	تَأَوَّى تَأَوٍّ	تَوَاعَى تَوَاءٍ	-	اِنْتَوَى اِنْتِوَاءٌ	-	اِسْتَوَّى اِسْتِيَاءٌ

2.3 Абсолютний масдар та його властивості.

До кожного дієслова, перехідного і неперехідного, може бути приєднано віддієслівне ім'я в знахідному відмінку. Арабські автори називають таку конструкцію «абсолютний масдар» (المصدر المطلق). (Гранде, 2001, ст.338)

Абсолютний масдар використовується в таких випадках:

1. «для посилення» (للتأكيد) значення дієслова, наприклад: ضَرَبَهُ ضَرْباً (досл.: «він його бив биттям»);

2. «для виділення» і вираження відмінної ознаки даної дії, причому масдар може мати при собі прикметник, який виражає цю ознаку, наприклад: اِنْتَصَرْنَا اِنْتِصَارًا كَبِيرًا «ми здобули велику перемогу» (досл.: «ми перемогли великою перемогою»);

а) замість прикметника абсолютний масдар може бути означеним:

- іменником у родовому відмінку: خَافَ خَوْفَ الْجَبَانِ «він боявся, як боягуз»;

- окремим реченням: ضَرَبْتُهُ ضَرْبًا أَوْجَعَهُ «я бив його боляче» (досл.: «побиттям, яке спричинило біль»);

Також абсолютному масдару характерні такі особливості:

- замість масдара того самого дієслова, може вживатися масдар іншого дієслова з таким самим значенням, наприклад: جَلَسَ قُعُودًا «він сидів» (замість جُلُوسًا);

- у деяких випадках, дієслово опускається і абсолютний масдар використовується самостійно, наприклад: اُقْعُدْ قُعُودًا وَلَا تَقِفْ «сідай, не стій!» (замість اُقْعُدْ قُعُودًا وَلَا تَقِفْ).

- іноді в якості абсолютного масдара використовується ім'я, яке не є масдаром, але воно уточнює і характеризує дану дію, наприклад: قَعَدَ الْقُرْفُصَاءَ «він сів навпочіпки». (Гранде, 2001, ст.339)

Висновки до 2 розділу

У 2 Розділі було проаналізовано загальні відомості про дієслова арабської мови; розглянуто складнощі творення масдарів від неправильних дієслів, проведено їх детальний аналіз із наведенням прикладів у декількох таблицях, а також детально

описано класифікацію порід арабських дієслів та досліджено особливості вживання «абсолютного масдара».

Під час дослідження даного питання, було визначено, що арабське дієслово є основою всієї лексичної системи, а породи дієслова є системою розширених основ, утворених або внутрішніми засобами (подвоєння кореневих приголосних, довгота голосного, інфікси), або зовнішніми (префікси), або обома способами одночасно. Також розглянуто загальні відомості про дієслово, а саме те, що воно складається з 3-х або 4-х приголосних, усі дієслова в арабській мові, у залежності від способу їх утворення, значення та відмінювання, розподіляються за породами та поділяються на правильні та неправильні. Також проаналізовано та названо головні характеристики порід арабського дієслова та утворення масдара від них.

Досліджено одну з найскладніших тем арабської граматики, а саме неправильні дієслова. Названо відомих арабістів, які займалися даним питанням, серед них: іспанський лексикограф Ібн Кутїя, поділив дієслова на геміновані, правильні, хамзовані та слабкі, Аль-Халіль, грамати́ст аз-Зінджані, Ібн Дурейд, Ібн Джіні та Ібн Фаріс. Серед них є й український арабіст, а саме Рижих В.І., який детально досліджував неправильні дієслова в арабській мові.

Розглянуто питання творення масдарів від неправильних дієслів, у результаті чого визначено, що масдари деяких порід неправильних дієслів при творенні змінюють свою форму, тим самим відрізняючись від масдарів, утворених від правильних дієслів. Також було описано характеристики «абсолютного масдара» і в ході його дослідження, виявлено, що він використовується для «посилення» значення дієслова, а також для вираження відмінної ознаки дії. Також перерахували його характерні особливості, а саме те, що замість масдара того самого дієслова, може вживатися масдар іншого дієслова з таким самим значенням, у деяких випадках, дієслово опускається і абсолютний масдар використовується самостійно, іноді в якості абсолютного масдара використовується ім'я, яке не є масдаром, але уточнює і характеризує дану дію.

ВИСНОВКИ

У результаті даного дослідження з'ясовано, що масдар займає важливе місце в арабській граматиці, та має деякі спільні ознаки з дієсловом. Названо низку арабістів, які займалися вивченням арабської дієслівної системи, серед них Ібн Кутїя, Халїль Ібн Ахмед, арабський граматист аз-Зінджанї (XII ст.), Сибавейхи, аль-Ферра, аль-Фарїс, Ібн Малїк, Ібн Сїда, Ібн Мансур, Ібн Джїні, Мустафа Галаїні, Ібрагїм Анїс, Абу Хака, Аббас Хасан та ін. Що стосується європейських арабістів, які досліджували дане питання, то найвідомішими з них є Карл Броккельман (німецький арабіст), Ігнац Гольдцієр (австрійський арабіст), В.М. Белкін, Б.М. Гранде, а також українські арабісти- вчений Рижих В.І. та Хамрай О.О.

Досліджено характеристики масдара, у результаті чого визначено, що йому властиві наступні ознаки: позначення дії, позначення стану, категорія перехідності/неперехідності, можливість поєднуватися з прислівником, відсутність особових закінчень, властивість категорії відмінка та властивість переходити в розряд іменника, втрачаючи при цьому дієслівні ознаки. Дійшли висновку, що масдар може бути представлений у вигляді основного масдара (المصدر الأصلي), ім'я масдара (اسم المصدر), масдара посиленого значення дієслова (مصدر التوكيد), масдара одноразовості (مصدر المرة), масдара способу дії (مصدر الهيئة), масдара, який починається з префікса م (مصدر الميمي). Розписано морфологічні та синтаксичні особливості масдара.

Здійснено практичний аналіз творення віддієслівного імені, результати якого продемонстровано в таблицях формули порід дієслова та масдарів утворених від них. Також досліджено неправильні дієслова та наведено приклади масдарів від них, у результаті чого зроблено висновок, що масдари деяких порід неправильного дієслова при творенні змінюють свою форму, тим самим відрізняючись від масдарів, утворених від правильних дієслів.

Детально досліджено властивості «абсолютного масдара», у результаті чого з'ясовано, що він використовується для «посилення» значення дієслова.

Поставлені завдання дослідження були виконано, а саме:

- розглянути загальну характеристику віддієслівних імен;
- класифікувати масдари за породами дієслова;
- виявити відмінність між творенням масдарів від правильних дієслів та від II-

X порід неправильних дієслів;

- визначити особливості «абсолютного масдара» в арабській граматиці;

Отже, за результатами виконаної роботи, можна з впевненістю сказати, що дослідження масдара є актуальним у наш час, тому що завдяки таким дослідженням, можна дізнатися більше про особливості арабської граматики.

АНОТАЦІЯ

تكمن أهمية العمل في بحث المصدر في نظام اللغة العربية. في القسم النظري، تم توسيع تاريخ دراسة المصدر لتحقيق الهدف بنجاح وكذلك تم توسيع خصائصه وعمله وسماته المورفولوجية والنحوية، والمحاولات الأولى لتجميع قواعد النحو العربي، واكتشاف معنى المصدر في اللغة العربية. في القسم العملي، تم إجراء التحليل لخصائص إنشاء المصدر وهي: تم تحديد المشاكل في إنشاء المصادر من الأفعال المعتلة (تم إجراء تحليلها بالتفصيل مع الأمثلة في عدة الجداول)، وكذلك تم وصف التصنيف لأوزان الفعل وبحث خصائص الاستخدام للمصدر المطلق.

لهذا العمل النتائج التالية:

-توضيح الخصائص العامة للمصدر؛

- تصنيف المصادر؛

-تحديد الفرق في إنشاء المصدر من الأفعال الصحيحة والمعتلة؛

-تحديد خصائص المصدر المطلق في قواعد اللغة العربية؛

استنتاج هذه البحث هو للمصدر خصائص مختلفة، وكذلك يلعب المصدر دورا مهما في نظام الفعل العربي.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотов В. Н. (2009). *Арабский язык. Справочник по грамматике*. Москва: «Живой язык».-224 ст.
2. Гранде Б.М., (2001). *Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. 2-е издание*. Москва: «Восточная литература» РАН.- 592 ст.
3. Замалиева Г.Х., (2016). *Функционирование масдара в арабском языке*.- ст.62-65.
4. Оруджева Л. М. Твір аз-Зінджані «Мабадіу фіт-Тасриф». Баку. Елм., 1977.-147 ст.
5. Рибалкін В. С. (1990). *Арабська лексикографічна традиція*. АН УСЗР, Інститут мовознавства ім. А. А. Потебні, Київ: «Наукова думка». – 148 ст.
6. Рибалкін В. С. (2000). *Арабська лінгвістична традиція. Витоки, автори, концепції*. Київ: «Фенікс». – 359 ст.
7. Рижих В. І. (2004). *Дієслівна система арабської літературної мови: неправильні дієслова*. НАН України. Ін-т сходознавства ім. А. Кримського, Київ.- 19 ст.
8. Рижих В.І. (2008). *Перехідність арабського дієслова*. Східний світ №1, Київ- ст. 152-160
9. Рижих В.І. (2011). *Неправильні дієслова в арабській граматичній традиції*: стаття. Одеса: Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – ст.60-69
10. Тюрева Л. С. (2019). *Арабский язык. Породы глаголов. Учебное пособие для вузов*. Москва: «Издательство Юрайт».- 126 ст.
11. Хміль Л.М., Осадча Ю.Б., Кононенко В.Г. (2018). *Арабська мова. Початковий рівень*: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр КНЛУ.- 251 ст.
12. Чернов П. В. (1995). *Справочник по грамматике арабского литературного языка*. Москва: «Восточная литература» РАН.- 473 ст.

13. Яковенко Э. В. (2000). *Неправильные глаголы арабского языка*. Москва: «Восточная литература» РАН.- 730 ст.
14. Ghalib Al-Hakkak, (2016). *Arabic Verbs: Made Easy with Effort*. France.- 274 ст.
15. Inaad Mutlib Sayer (2016). *Nominal Infinitive in English and Arabic: A Contrastive Study*. Published in the International Journal of English and Education, Vol. 5, Issue 3.- ст.372-388
16. John Mace, (1999). *Arabic verbs and essential grammar*. Ntc Pub Group. - 276 ст.
17. Muhammad Saed Abdul-Rahman (1995). *Paradigms of Classical and Modern Arabic Verbs*. MSA Publication Limited, London.- 304 ст.
18. Peter John Glanville, (2018). *The Lexical Semantics of the Arabic Verb*. Oxford University Press, United Kingdom.- 224 ст.
19. Scheindlin Raymond P. (2007). *501 Arabic Verbs*. Barron's Educational Series, Inc.
20. Scheindlin Raymond P. *201 Arabic Verbs fully conjugated in all the forms*. Barron's Educational Series, Inc.
21. Warwick Danks, (2011). *The Arabic Verb: Form and meaning in the vowel-lengthening patterns*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.- 300 ст.
22. مصادر تافعال الثلاثة في اللغة العربية. الطبعة الأولى. أمانة صالح الزعبي. م 1997.
23. Almaany.com dictionary. Retrieved from <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar>
24. Analbahr: أنا البحر: موقع اللغة العربية وروائع القصص والشعر والأدب. Retrieved from <https://analbahr.com>